

Наталія Юсупівна Турсиду,
здобувач Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ

РОЗУМІННЯ «КАРТИНИ СВІТУ» І «МОДЕЛІ СВІТУ» В ЛІНГВОДИДАКТИЧНОМУ АСПЕКТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ СТУДЕНТАМИ- ГРЕКАМИ

У статті здійснено спробу з'ясувати сутність понять «картина світу» і «модель світу» в лінгводидактичному аспекті на етапі вивчення російської мови як іноземної студентами-греками. Структурування навчального матеріалу у межах лінгвокультурологічного підходу до навчання мови уможливорює формування лінгвістичної компетенції майбутніх філологів у межах міжкультурної інтеракції. Доведено, що у змісті лінгвістичної підготовки іноземців-греків розроблення культурологічного складника лінгвокультурологічної компетентності під час вивчення російської мови як іноземної передбачає розвиток аксіологічного, комунікативного й суб'єктно-інтеріоризаційного рівнів.

***Ключові слова:** картина світу, модель світу, лінгвокультурологічний підхід, лінгвістична компетенція, російська мова як іноземна, іноземці-греки.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Національний компонент освіти в контексті міжкультурної комунікації має потрактовуватися не як автономний інформаційний блок, натомість має структуруватися так, щоб забезпечити відкритість до культур етносів. Ідеться не лише про врахування в навчанні багатомовності, багатокультурності країни, але насамперед про інтеркультурність, забезпечення контактів носіїв різних мов, представників різних культур, їх взаємодії та взаємозбагачення. Таким підходом має бути такий, що ґрунтується на основі «вивчення мови та культури», застосуванню якого в сучасній педагогіці сприяють об'єктивні зміни у світі, зокрема, тісних взаємозв'язків між різними країнами, більш глибоке розуміння полікультурності світу й цінності кожної етнокультури, а також інтенсивне вивчення «діалогу культур», формування нових (міждисциплінарних) наукових

напрямів, наприклад, таких, як: міжкультурна комунікація, лінгвокультурологія тощо.

У змісті філологічної підготовки іноземців-греків навчання іноземної мови передбачає підготовку особистості, здатної комунікативно виправдано користуватися лексичними засобами іноземної (російської) мови в усіх видах мовленнєвої діяльності; формування в майбутніх філологів уміння бачити спільне й відмінне в різних мовах, культурах (грецькій та російській); цінувати свою і поважати культуру іншого народу; розроблення дидактичного супроводу під час вивчення російської мови як іноземної студентами-греками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання порушеної проблеми та на які спирається автор. Розроблене нині вчення лінгвокраїнознавства перебуває в тісному взаємозв'язку із лінгвокультурологією, яка, водночас, за своєю глибиною більш ґрунтовно розкриває принципи і рівні, на яких забезпечується співвідношення мови й культури (М. Алефіренко, Н. Арутюнова, В. Воробйова, В. Красних, В. Маслова, Ю. Степанов, В. Телія та інші). На думку науковців, до компетенції лінгвокультурології варто віднести вияви культури народу, які відбилися і закріпилися в мові. Нині розглядають окреслену галузь науки як гуманітарну дисципліну, що вивчає матеріальну й духовну культуру, зафіксовані в національній мові.

В. Воробйов [6] розглядає сутність лінгвокультурології як комплексної наукової дисципліни, на рівні іманентного взаємозв'язку культури й мови у її функціонуванні і віддзеркалює цей процес як цілісну структуру одиниць у єдності їх мовного і позамовного (культурного) змісту за допомогою системних методів; з орієнтацією на сучасні пріоритети і культурні встановлення (системи норм і суспільних цінностей).

Обґрунтована позиція послідовно знаходить своє розкриття на рівні взаємозалежності сфер духовного життя людини в мовній свідомості і поведінці носія певної культури у дослідженнях вітчизняних науковців

(І. Ващенко, С. Єрмоленко, В. Кононенко, М. Кочерган, І. Чередніченко, Ю. Шевельов).

Для нашого дослідження є цінним розгляд науковцями мови як своєї рідної скарбниці національної культури, а культури як умови формування мовних явищ і процесів.

Мета публікації – розкрити сутність понять «картина світу» і «модель світу» в лінгводидактичному аспекті на етапі вивчення російської мови як іноземної студентами-греками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «картина світу» належить до фундаментальних наукових понять. Вона виражає найсуттєвіші характеристики людини, її буття. Картина світу як глобальний образ формується у процесі контактування людини з навколишнім середовищем та іншими членами соціуму, вона об'єктивується в мові, образотворчому мистецтві, музиці, ритуалах, різноманітних соціокультурних стереотипах поведінки людей.

Нині термін картина світу має досить широку семантику, однак у цілому під ним розуміється сукупність уявлень людини про навколишню об'єктивну дійсність [3, с. 109]. Ці уявлення фіксуються у виді мовних одиниць і категорій. При цьому кожна, навіть незначна одиниця, є витвором багатьох поколінь людей і тому відбиває не тільки те, як людина бачить навколишній реальний світ, але й історію формування цих уявлень.

Мовна картина світу – це світ, який ми бачимо крізь призму мови. Це наш спосіб мислення про навколишній світ, який є суб'єктивним. Це історично сформована в повсякденній свідомості мовного колективу вербалізована сукупність уявлень про світ, певний спосіб концептуалізації дійсності; це картина світу, що існує в мові, причому мова й картина світу впливають одна на одну [10, с. 20].

Мова відображає світ, охоплюючи всі сфери індивідуального й суспільного життя людини. Закладені в мові теоретичні, практичні й культурні знання, досвід, національна специфіка уявлень про світ носіїв мови та їх

своєрідність реконструюються внаслідок семантичного й концептуального аналізу – як мовна картина світу [12, с. 90]. Поняття мовної картини світу є одним із фундаментальних у сучасній лінгвістиці. Саме завдяки аналізу мовних картин світу дослідники простежують розбіжності в особливостях світосприйняття різних народів.

Образ світу, втілений у мові, відповідає поняттю «мовна картина світу». Початки тези про мовну картину світу належать В. Гумбольдту, який стверджував, що в «кожній природній мові є характерний тільки для неї огляд світу». «Усяка мова, – розмірковував В. Гумбольдт, позначаючи окремі предмети, насправді творить: вона формує для народу, який є її носієм, картину світу» [8, с. 38]. Погляди В. Гумбольдта сприйняли й розвинули неогумбольдтіанці. Л. Вайсберг уважає мову творінням нації, у якому знайшов своє відображення процес пізнання всіх поколінь. Мова – духовний світ, що постає перед конкретною людиною як щось об'єктивне, але стосовно пізнаваного – суб'єктивним, одностороннім. Суб'єктами мовної картини світу є носії мови, оскільки картина світу є способом його пізнання, а отже, результатом когнітивної діяльності людей, відображенням результатів діяльності свідомості. Для українського мовознавства величезну роль відіграли праці О. Потебні, який розвинув ідеї Гумбольдта і водночас упритул підійшов до тих питань, які поставила американська когнітивна антропологія [14, с. 107].

Питанням мовної картини світу на сучасному етапі займалися багато українських і зарубіжних мовознавців, а саме: Ю. Апресян, Н. Арутюнова, Г. Брутян, Л. Вайсгербер, А. Вежбицька, О. Голубовська, Ю. Караулов, І. Левонтіна, В. Маслова, Н. Сукаленко, Ю. Степанов, І. Штерн та ін. На особливу увагу заслуговують погляди деяких з них.

Подібною є концепція Ю. Апресян, яка вважає, що кожна природна мова відображає певний спосіб сприйняття і організації світу. Репрезентовані в мові значення складаються в певну єдину систему поглядів, яка є обов'язковою для всіх носіїв мови і становить мовну картину спільноти; властивий мові погляд на світ є частково універсальним, частково національно специфічним, тому носії

різних мов можуть бачити світ дещо по-різному, крізь призму своїх мов [1, с. 124].

В. Маслова акцентує увагу на тому, що мовна картина світу – це загальнокультурне надбання нації, вона структурована, багаторівнева. Саме мовна картина світу зумовлює комунікативну поведінку, розуміння зовнішнього світу і внутрішнього світу людини. Вона відображає спосіб «мовномисленнєвої діяльності, характерною для тієї чи іншої епохи, з її духовними, культурними і національними цінностями» [2, с. 76].

На думку Л. Вайсгербера, картина світу будь-якої мови є тією силою, яка формує уявлення про довкілля за допомогою мови як «проміжного світу» носіїв цієї мови. Л. Вайсгербер характеризує мовну картину світу як: систему можливих змістів: духовних, які визначають своєрідність культури й менталітету окремої мовної спільноти, та мовних, які визначають існування і функціонування самої мови; систему конкретної мовної спільноти, яка є її загальнокультурним надбанням, яка, з одного боку, є результатом історичного розвитку етносу і мови, з іншого, – є причиною своєрідного шляху їх подальшого розвитку; мінливу в часі (як будь-який «живий організм») систему, яка підлягає розвитку, тобто у вертикальному (діахронічному) сенсі вона на кожному етапі свого розвитку нетотожна сама собі; систему, що створює однорідність мовної сутності і сприяє закріпленню мовної, а отже і культурної своєрідності бачення світу і його позначення засобами мови; систему, що існує в певній однорідній самосвідомості мовної спільноти і передається наступними поколіннями завдяки певному світобаченню, правилам поведінки, способу життя, закарбовані засобами мови [4, с. 78-113].

Дослідники мовної картини світу наголошують на таких її особливостях: кожен народ має певні відмінності у своїй мовній картині світу, картини світу варіюють, мовна картина світу є вторинною за своєю природою, антропоморфною за спрямованістю, складається з окремих фрагментів.

Р. Брутян, розглядаючи це питання з філософської позиції, зазначає, що оскільки в людській свідомості правомірним є виокремлення раціональної

(логічної) та чуттєвої моделей дійсності, то і в мові також можливе уявлення про «картину світу» у формі концептуальної (поняттєвої) та мовної (словесної) моделей. Інваріантна (концептуальна) частина картини світу визначається принципом віддзеркалення і, безумовно, однакова для всіх і не залежить від того, носієм якої мови є людина [3, с. 109]. Такий підхід став загальноновизнаним у сучасному мовознавстві (Ю. Караулов, Г. Колшанський, Б. Серебреніков, Г. Уфімцева, Г. Рамішвілі, Н. Сукаленко, О. Селіванова та ін.), оскільки він надає змогу показати роль мови у формуванні картини світу у свідомості людей, більш чітко уявити, як відображається в ній довкілля. «Ще до ознайомлення з мовою й подальшого її вивчення, – справедливо наголошує О. Кубрякова, – людина певною мірою ознайомлюється зі світом, пізнає його; завдяки відомим каналам почуттєвого сприйняття світу вона володіє певною інформацією про світ, розрізняє й ототожнює об'єкти свого пізнання. Засвоєння будь-якої нової інформації про світ здійснюється кожним індивідом на базі тієї мови, якою він володіє. Створена у такий спосіб система інформації про світ і є сконструйована ним концептуальна система» [11, с. 150]. Концептуальна картина світу – це не лише система понять про сукупність реалій довкілля, але й система смислів, утілена в ці реалії через слова-концепти; мовна картина світу – це система взаємопов'язаних мовних одиниць, що відбиває об'єктивний стан речей довкілля і внутрішнього світу людини.

Концептуальна картина світу існує у вигляді концептів, які утворюють концептосферу, а мовна картина світу – у вигляді значень мовних знаків, які утворюють сукупний семантичний простір мови. Більшість науковців вважає, що концептуальна картина світу багатша, ніж мовна, оскільки у її творенні беруть участь різні типи мислення, і не все пізнане людиною набуває словесної форми, не все відображається за допомогою мови, не вся інформація, яка надходить із зовнішнього світу, знаходить вираження в мові. Задля отримання мовною одиницею певного статусу й подальшого закріплення її у мові вона має пройти нелегкий шлях формування, кристалізації й селекції, а також випробування часом. Концепт водночас – і форма поняття, і його ідея, втілена у

словесних образах буття. Тим самим концептуальна картина світу – це не лише система понять про сукупність реалій довкілля, але й система смислів, що втілюються у ці реалії через слово-знак і слово-концепт.

Принцип розрізнення мовної картини світу й концептуальної картини світу залишається чітким: елементами першої є значення слів, одиницями другої – поняття. Мовна картина світу більш рухлива й диференційована, ніж концептуальна, і безпосередньо відбиває ті зміни й перебудови, які відбуваються в довкіллі. Для мовної картини властиві прогалини, зумовлені її фрагментарністю. Вони особливо помітні при зіставленні мов [13, с. 78].

У науковій літературі використовуються два терміни – «картина світу» та «модель світу». Одні науковці визначають їх як синоніми, а інші розрізняють, вважаючи під «моделлю» умовну схему, «матрицю» побудови об'єктів реального світу, які більш точно вказують на структурний опис світу, а під «картиною» – цілісне уявлення про навколишню реальність.

Ми дотримуємося тези Л. Головачової про необхідність розрізнення термінів «картина світу» й «модель світу». Відповідно, картина світу – звичайне сприйняття навколишнього світу сучасною людиною і відбиття цього сприйняття в мові, а модель світу – система концептів-символів, яка може тлумачитись як результат творчого осмислення цих знань про світ і про людину як центр цього світу [7, с. 198]. Очевидним є той факт, що за часом виникнення мовна картина світу передре моделі світу. В основі моделі світу лежить система бінарних опозицій. Набір ознак проектується на аксіологічну вісь (опозиція добро / зло, хороший / поганий). На основі набору подвійних ознак конструюються універсальні знакові комплекси, за допомогою яких засвоюється й описується світ. Ці комплекси реалізуються в різних кодових системах (астральній, земній, зооморфній, числовій, акустичній тощо). Весь цей складний, але одночасно і простий класифікаційний апарат на семантичному рівні єдиний, оскільки описує один і той же об'єкт – світ, з точки зору одного і того ж суб'єкта – людини.

Отже, мовна картина світу – це система понять, характерна для кожної мови, за допомогою якої носії мови сприймають світ. Вивчення мовної картини світу – це шлях до кращого пізнання специфіки будь-якої мови, розуміння системи уявлень окремого народу, його самобутності й ментальності. Концептуальна й мовна картини світу різняться засобами створення: перша використовує поняття й уявлення, а друга – мовні одиниці.

Лінгвокультурологічна робота має розпочинатися з визначення найбільш важливих для дитини концептосфер, які зумовлюватимуть відбір текстів, у яких репрезентовано основні культурні концепти. Найбільш важливими концептосферами є такі: «ο άνθρωπος», «ο κόσμος», «η φύση», «κοινωνική ζωή», «τα αισθήματα», «η τέχνη», «οι ανθρώπινες δράσεις» ктл.

Соціокультурна змістова лінія реалізується на лексичному рівні за рахунок використання у змісті навчальних текстів і діалогів: найбільш поширених свят (τα Χριστούγεννα, η Πρωτοχρονιά, η Αλοκρία, το Πάσχα, 15 Αυγούστου, η μέρα του Όχι, η Επανάσταση); імен відомих людей (Ο Μέγας Αλέξανδρος, Ο Γιώργος Σεφέρης, Ο Κολοκοτρώνης); назв міст, островів (η Αθήνα, η Θεσσαλονίκη, η Κρήτη); пам'яток архітектури (ο Παρθενώνας, ο Λευκός πύργος ктл).

Поняття «картина світу» є більш узагальненим відображенням навколишньої дійсності в свідомості людини, порівняно з терміном «модель світу», який конкретизує і схематично зображує дійсність, поєднуючи різні концептосфери.

У змісті лінгвістичної підготовки іноземців-греків розроблення культурологічного складника лінгвокультурологічної компетентності під час вивчення російської мови як іноземної передбачає розвиток:

1) *аксіологічного рівня*, що передбачає засвоєння основних ціннісно-сміслових і нормативно-регулятивних настанов світової і національної культур (грецької / російської), спрямоване на уведення особистості до соціокультурної дійсності, побудованої на основі ціннісних орієнтацій, надання підтримки у

виборі індивідуально значимої аксіологічної системи в ситуаціях постійної зміни значущих цінностей;

2) *комунікативного рівня*, який передбачає оволодіння формами й засобами міжкультурної й соціальної комунікації, провідними принципами здійснення діалогового (полілогового) спілкування шляхом оволодіння основними його механізмами й кодами в соціумі, орієнтованими на забезпечення процесів міжособистісної взаємодії в навчально-виховному процесі;

3) *суб'єктно-інтеріоризаційного рівня*, який передбачає оволодіння способами саморегуляції особистісного розвитку, поглиблення мовних і мовленнєвих умінь і навичок засобами продуктивної активності, методами самостійного прирощення знання як предметного на уроках вивчення новогрецької мови, так і загальнокультурного, у їх спрямування на соціокультурне становлення професійного досвіду особистості.

Висновки дослідження перспективи подальших розвідок в окресленому напрямку. Зазначений принцип розуміння сприймання передбачає пошук ознак *мотивів* і *смислу* як таких, що спрямовують цільове сприймання соціокультурної дійсності, що складається не з образів окремих явищ, але розвивається і функціонує як дещо цілісне; його формування відбувається в діяльності; важливою характеристикою його є соціальна природа навчальної діяльності студентів-іноземців під час вивчення російської мови.

Список використаної літератури

1. Апресян, Ю. Д. Языковая картина мира и системная лексикография / Ю. Апресян, Е. Бабаева. – М. : Языки славянских культур, 2006. – 160 с.
2. Арутюнова, Н. Д. В сторону семиотики и стилистики / Н. Д. Арутюнова // Язык и мир человека. – М. : Языки русской культуры, 1999. – № 4. – С. 275-402.
3. Брутян, Г. А. Язык и картина мира / Г. А. Брутян // НДВШ. Философские науки. – 1973. – №1. – С. 108-115.
4. Вайсгербер, Й. Л. Родной язык и формирование Духа / Вайсгербер Йоханн Лео. – [2-е изд.]. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 232 с.

5. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : енциклопедичний словник / [авт.-уклад Штерн І. Б.]. – К. : АртЕк, 1998. – 156 с.
6. Воробъёв, В. В. Лингвокультурологические принципы презентации учебного материала (проблемы концентризма) / В. В. Воробъев. – М. : Наука, 1993. – 107 с.
7. Головачева, А. В. Картина мира и модель мира в прагматике заговора / А. В. Головачева // Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Заговор. – М. : Индрик, 1993. – №4. – С. 196-211
8. Гумбольдт, В. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт ; [пер. с нем. Г. М. Рамишвили]. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с.
9. Карасик, В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс : [монография] / Владимир Ильич Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
10. Колшанский, Г. В. Объективная картина мира в познании и языке : / Геннадий Владимирович Колшанский. – М. : Наука, 1990. – 108 с.
11. Кубрякова, Е. С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира / Е. С. Кубрякова // Роль человеческого фактора в языке : Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – № 5. – С. 142-172.
12. Левонтина, И. Б. Ключевые идеи русской языковой картины мира : сборник статей / Левонтина И. Б., Зализняк А. А., Шмелёв А. Д. – М. : Языки славянской культуры, 2005. – С. 540-560.
13. Маслова, В. А. Когнитивная лингвистика : учебн. пособ. [для студ. высш. учеб. заведений] / Валентина Авраамовна Маслова. – М. : Академия, 2004. – 256 с.
14. Потебня, А. А. Слово и миф / Александр Александрович Потебня. – М. : Правда, 1989. – 624 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент Мішеніна Т. М.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2016

Турсиду Н.Ю. Понимание «картины мира» и «модели мира» в лингводидактическом аспекте при изучении русского языка как иностранного студентами-греками

В статье предпринята попытка определить степень понятий «картина мира» и «модель мира» в лингводидактическом аспекте на этапе изучения русского языка как иностранного студентами-греками. Структурирование учебного материала в рамках лингвокультурологического подхода к обучению

языка позволяет формирование лингвистической компетенции будущих филологов в пределах межкультурной интеракции. Доказано, что в содержании лингвистической подготовки иностранцев-греков разработка культурологического компонента лингвокультурологической компетентности при изучении русского языка как иностранного предусматривает развитие аксиологического, коммуникативного и субъектно-интериоризационного уровней.

Ключевые слова: картина мира, модель мира, лингвокультурологический подход, лингвистическая компетенция, русский язык как иностранный, иностранцы-греки.

Tursidu N.Yu. Understanding «picture of the world» and «world model» in lingvodidaktichall aspect of the study of russian as a foreign language students greco

The article attempts to find out the essence of the concept of «world view» and «world model» in lingvodidaktichall aspect at the stage of studying Russian as a foreign language students, the Greeks. Sstructuring educational material within lingvodidaktichall approach to language learning allows the formation of linguistic competence of future philologists within cross-cultural interaction. It is proved that in the content of language training of foreigners-Greeks, the development of cultural competence component lingvodidaktichall in studying Russian as a foreign language involves the development of axiological, communicative and subject-interior levels.

Picture of the world is defined as a system of concepts, characteristic for each language, with which native speakers perceive the world. Learning a language picture of the world - a way to a better knowledge of the specifics of any language, the understanding of a particular belief system of the people, its identity and mentality. Conceptual and linguistic picture of the world differ in the means of creation: the first uses the concept and idea, and the second - language units.

The concept of «world view» is more generalized reflection of reality in the mind of man, in comparison with the term «world model», which elaborates and schematically depicts reality by combining various sphere of concept.

In the context of linguistic preparation Cypriot foreign cultural development component lingvodidaktichall competence in the study of Russian as a foreign language involves the development of: 1) axiological level, involves the understanding of basic values and meanings and normative-regulatory systems of the world and national cultures (Greek / Russian) aimed at the introduction of the individual in the social and cultural reality, built on the basis of value orientations, support for the choice of individually significant axiological system in situations constantly changing core values; 2) the communicative level, which involves the mastery of forms and means of intercultural and social communication, the guiding principles of the dialogue (polylog) communication through the acquisition of its main mechanisms and codes in society focused on ensuring processes of interpersonal interaction in the educational process; 3) the subject-interior level, which involves seizing the means of self-regulation of personal development, deepening of language and speech skills by means of productive activity, methods of

self-increment of knowledge as a subject in the classroom studying Modern Greek language and general culture in their direction on the socio-cultural formation of professional experience personality

Keywords: *picture of the world, a model of the world, lingvodidaktichall approach, linguistic competence, Russian as a foreign language, foreigners-Greeks.*